

4.

EDUARD KUČERA

POZNÁMKY K DEMOKRACII

1. Sedmdesáté výročí Velké říjnové socialistické revoluce spadá v podstatě v jedno s Leninovým spisem *Stát a revoluce*. V něm, mimo jiné, zformuloval V. I. Lenin svou koncepci demokracie revolučního lidu vedeného proletariátem.

V. I. Lenin navazoval duchovně i prakticky na pokrokové proudy a tradice ruského myšlení a revolučního hnutí. Záhy rozpoznal, že v daném období je nositelem demokratických a revolučních tradic v Rusku, a jedinou skutečně revoluční silou proletariát. Bezvýhradně stanul na jeho třídní pozici a ztotožnil se s jeho historickým posláním.

Revoluční činnost donutila V. I. Lenina dlouhodobě žít v západní Evropě. To mu umožnilo velice hluboce si osvojit marxismus, proniknout do tradic a praxe revolučního hnutí chudiny a proletariátu (zvláště první a druhé Pařížské komuny), vědecky analyzovat jeho perspektivy v nových podmínkách imperialismu.

Ze symbiózy obou zdrojů se formuje Leninova koncepce proletářské demokracie a demokratismu proletářské politické společnosti. Je aprobací demokratického vývoje a jeho ztvárnění proletariátem a jejich aplikací do podmínek proletářského Ruska při položení důrazu na revolučně demokratickou tradici proletariátu Ruska.

2. V. I. Lenin pojímal demokracii jako historický jev. Chápal ji historicky konkrétně, tedy důsledně třídně. Bylo mu zřejmé, že proletariát naváže na vše pozitivní a nosné ve vývoji demokracie, že si toto osvojí, naplní novým třídním obsahem a dále rozvine, že důsledně spojí demokratismus s budováním nové společnosti. V jeho pojetí důsledný demokratismus „... přeměňuje se z buržoazní demokracie v demokracii proletářskou“, je „jedním z podstatných úkolů boje za sociální revoluci“.¹⁾ Teprve

¹⁾ Lenin, V. I.: *Stát a revoluce*, Spisy č. 25, str. 430, 475, 486, 465 aj.

ve spojení se socialismem dojde k naplnění demokratismu, neboť socialismus vyžaduje všestranné rozvinutí demokracie a svobodného člověka — budovatele, hospodáře a správce.

Zároveň si byl V. I. Lenin vědom, že ekonomická, sociální, vzdělanostní atd. zaostalost carského Ruska a sociálně politické prostředí, jež produkuje, budou závažnými zábranami formování proletářské politické společnosti a socialismu. Po převzetí moci nedovolí proletariátu „bezprostřední“ přechod k socialismu. Ten se stane relativně dlouhodobým procesem. K jeho urychlení měly — mimo dalšího — přispět demokratické formy a metody organizace proletariátu a poloproletariátu při utváření a řízení nové společnosti. Poučení o nich hledal V. I. Lenin v Pařížských komunách, v Marxově a Engelsově pojetí demokracie, v demokratických tradicích revolučního proletariátu Evropy a zejména ve zkušenostech z revoluce 1905—1907 a Únorové revoluce 1917.

3. Historické zdroje pojetí proletářské demokracie — kromě posledně zmíněného — byly pro V. I. Lenina shodné se zakladateli marxismu.

Pařížská komuna z roku 1871 navázala ideově, politicky atd. na první Komunu z let 1793—1794. „Pouze“ posunula její časovou a sociální dimenzi. (Ono „pouze“ interpreтуje V. I. Lenin jako přechod kvantity v novou kvalitu.) V tomto smyslu naplnila novým, proletářským obsahem základní vývojové principy demokracie: svobodu, rovnost, bezpečnost a účast obyvatelstva na správě a rozhodování veřejných záležitostí. Tyto rozšířila na celou společnost a důsledně je aplikovala jak ve sféře politické, tak sociálně ekonomické. Překonala organizační dualismus staré společnosti, aniž by zrušila metodické oddělení její občanské a politické sféry. Položila základy samosprávné organizaci proletariátu a pracujících. Stala se zárodečnou demokracií formou a obsahem, „akomodací politického a nepolitického státu“.²⁾

V Marxově (později i v Leninově) zobecnění naplnila Pařížská komuna demokratismem sociálně politické prostředí. Politicky a právně garantovala svobodu a rovnost občanů. Důsledně zavedla veřejnost do činnosti všech svých orgánů. Podřídila členy Generální rady a obvodních rad, orgány Komuny atd. občanům — voličům a veřejné kontrole veřejného mínění.

Z demokratismu prostředí vyrůstala demokratická organizace komunální moci a samospráva ve sféře hospodářské. Pokud nebylo užito prvků přímé demokracie, uplatnila Pařížská komuna princip zastupitelnosti a imperativní mandát. Zavedla všeobecné volby, nikoli ve všech stupních přímé. Důvodem bylo prosazení zmíněných dvou principů zásady odpo-

²⁾ Marx, K., Engels, B.: Spisy sv. 1, str. 255—257.

vědnosti člena rady a původní model vertikální organizace, který později označil V. I. Lenin jako „demokratický centralismus“.

Přímo, v tajném hlasování, byly voleny nejnižší komunální orgány (v Paříži obvodní rady). Generální rada byla delegována z členů obvodních rad obvodními radami. Členové Generální rady byli odpovědní svým obvodním radám. Vzhledem k tomu, že Generální rada a její orgány působily veřejně a seznamovaly občany se stanovisky svých členů, resp. úředníků, nalézali se členové Generální rady pod přímou kontrolou voličů a veřejnosti, kteří mohli dát a dávali impuls k jejich odvolání obvodní radou. Zástupci vyššího orgánu byli „poutáni“ dvojace: přímo na delegující Komunu, nepřímě na občany a veřejné mínění. Byli a stále zůstávali zástupci. Demokratismus nebyl umenšen, spíše naopak. Shodně se mělo vytvářet celostátní zastupitelstvo.

Komunální organizace vyrůstala zdola. Komuna měla zajistit uspokojování potřeb obyvatelstva svého území. Pokud mohla, činila tak sama. Pokud uspokojení určité potřeby bylo nad její síly, spojovaly se komuny ve vyšší federace komun až po celostátní zastupitelství. Vyšší potřeba, vyšší zájem se formoval vydělováním — přirozenou cestou. Nebyly společnosti vnucovány shora, jak tomu bylo dříve. Byly objektivně vyšší až společenské. Departmantní svaz komun a celostátní zastupitelstvo mohly rovněž „přirozeně“ koordinovat uspokojování potřeb, napomáhat rozvoji „slabých“ komun atd., přirozeně (tj. ekonomickými nástroji, prostředky a metodami) vytvářet podmínky k ekonomickému a sociálnímu růstu.

Bylo to možné, protože organizaci komuny korespondovala organizace správy a řízení národního hospodářství. Podniky, které nadále provozoval majitel, byly podřízeny dělnické kontrole a jejím prostřednictvím „řízení“ ze strany komuny. Podniky opuštěné majitelem nebo kde majitel odmítl je provozovat, byly převzaty komunou a zavedena v nich dělnická samospráva. Dělníci přímo nebo prostřednictvím samosprávných orgánů prováděli správu podniku. Odborné řízení bylo zachováno. Bylo voleno dělníky či samosprávnými orgány. Odpovídalo jim za výsledek činnosti a ekonomický rozvoj.

„Hospodářský mechanismus“ měl horizontální a vertikální strukturu. V horizontální rovině navazoval na příslušnou komunu, resp. federaci komun, prostřednictvím průmyslově obchodní (popřípadě jiné hospodářské) komise. Vertikální struktura byla odvětvová. Vrcholila v „národohospodářské radě“ při celostátním zastupitelstvu. Tím mělo dojít „přirozenou“ a jednoduchou cestou k delimitaci potřeb a zájmů, ke koordinaci výroby a spotřeby a k položení základů k sociálně ekonomickému plánování.

Komuna sjednocovala „politickou“ a „sociálně ekonomickou“ správu a řízení v jeden mechanismus při respektování jejich specifiky metodickým oddělením. Obě složky byly důsledně samosprávné. Odborný aparát po-

měrně malý měl být vysoce kvalifikovaný a plně závislý na obou samosprávných strukturách.

K. Marx konstatoval, na základě praxe Pařížské komuny a jejích představ o výstavbě celostátního systému komun, že Pařížská komuna „mimovolně“ naplňovala nesplnitelnou tužbu buržoazie o levné, pružné a efektivní moci. Mohla jí být jen proto, že byla konečně nalezenou formou, v níž mohlo dojít k osvobození práce.³⁾

4. Stejný, ne-li umocněný důraz položila Pařížská komuna na princip bezpečnosti a právní jistoty. Snad s nadbytečným úsilím vyvarovat se omylů a přehmatů Jakobínské diktatury a první Pařížské komuny.

Politická a osobní práva občanů byla zaručena a důsledně respektována a chráněna. Sociální opatření, byť nemnohá a z našich dnešních hledisek ne dostatečná, směřovala k formování základů sociální jistoty. Paříž v té době, jak uznávaly i buržoazní noviny, byla nejbezpečnějším a nejspořádanějším městem Evropy, neboť pořádek zajišťoval sám pracující lid prostřednictvím Národních gard a dobrovolné milice.

Bezpečnost, politické a právní záruky občanského postavení jednotlivce, samosprávná organizace správy a rozhodování produkovaly demokratické prostředí s novým sociálním obsahem, ve kterém docházelo k sjednocování prvku uvědomělého řízení se spontaneitou pracujících.

A možná, že právě tato skutečnost dovolila, aby se nově objektivizoval „věčný“ rozpor demokracie, rozpor mezi principem svobody a principem rovnosti (za Pařížské komuny ještě s třídně antagonistickým určením). Pařížská komuna, vycházející z francouzských demokratických tradic a převažujícího liberalismu položila důraz na svobodu. Nepřímo „podřídila“ rovnost svobodě, což vedlo k postupnému narušování jednoty její sociální základny.

Již utopický socialismus a komunismus Velké francouzské revoluce si zmíněný rozpor více či méně uvědomoval. K. Marx jej analyzoval ve Svaté rodině a v dalších pracích. Byl si vědom nezbytnosti obou pro proletářskou politickou společnost. Zároveň mu bylo zřejmé, že důsledné prosazení jednoho principu oslabuje funkci druhého, popřípadě jej neguje. Svoboda porušuje rovnost, avšak nemůže bez ní existovat. Rovnost bez svobody tíhne k vulgárnímu rovnostářství a k nivelizaci. Oba, koneckonců, rovnost popírají; ústí v nerovnost mimo svobodu.

Pro proletářskou politickou společnost a socialismus je nezbytná jednota obou principů v jejich historické determinovanosti. K. Marx tuto jednotu formuloval s aplikací na sociálně ekonomickou sféru v zásadě „Každý podle svých schopností (svoboda rovných), každému podle jeho práce

³⁾ Marx, K., Engels, B.: Vybrané spisy sv. I, str. 159, Svoboda 1950.

(rovné měřítko na nerovné lidi)“. Tutéž zásadu však nezformuloval pro sféru politickou, pro politickou demokracii a demokratismus sociálně politického prostředí. Na její politickou stránku se později „pozapomnělo“. Lze předpokládat, že řešení se skrývá v demokracii formou a obsahem, v samosprávě pracujících, v akomodaci politického a nepolitického státu. Neboť lze oprávněně konstatovat, že nedostatečné a nedůsledné uplatnění uvedené zásady v ekonomice vyvolává jisté nejasnosti v demokracii. Neharmonická aplikace svobody a rovnosti se projevuje negativně v hospodářském a sociálním vývoji.

5. V další své činnosti vycházeli K. Marx a B. Engels ze zobecnění Pařížské komuny, o čemž svědčí např. třetí díl Kapitálu, Kritika Gothajského programu, Anti-Dühring a další. V předmluvě k německému vydání Komunistického manifestu z roku 1872 píší: „... jsou všeobecné zásady, rozvinuté v tomto Manifestu, celkem také dnes ještě naprosto správné. Tu a tam bylo by třeba něco poopravit. Praktické uplatnění těchto zásad, jak prohlašuje sám Manifest, bude všude a vždy záviset na historicky daných okolnostech, a proto se nepřikládá revolučním opatřením, navrhovaným na konci II. oddílu, naprosto žádný samostatný význam. Dnes by tento odstavec zněl po mnoha stránkách jinak.“⁴⁾

Síla a životnost marxismu je v jeho historickomaterialistické a materialistickodialektické metodě a v jeho spojení s revolučním hnutím proletariátu. Je učením tvůrčím, stále se rozvíjejícím. Nové podmínky vyžadují nová řešení při respektování objektivních vývojových tendencí, historických zkušeností a revolučních tradic.

Pro V. I. Lenina byla Pařížská komuna stálým zdrojem poučení. Byla mu, přes sociálně ekonomickou dobovost, politickou specifičnost a jisté „omyly“ (nebo možná právě pro ně), orientací proletariátu a kritériem hodnocení jeho úspěchů. Přitom V. I. Lenin si byl plně vědom, že historii nelze mechanicky „opakovat“ a „přenášet“ nejen pro odlišnost časové dimenze, nýbrž i jiné sociálně ekonomické a politické poměry, pro odlišný dějinný vývoj a nové zkušenosti. Obecné se objektivizuje pouze ve specifickém (resp. individuálním) a jako specifické. Obecná je tendence, praxe je specifická. V obecném je jednota, jež se naplňuje rozmanitostí a pestrostí zvláštního. Čím pestřejší je rozmanitost, tím důsledněji se prosazuje obecné.

6. Pro sovětskou formu proletářské demokracie byly rozhodující poměry předrevolučního Ruska a proces nastoletí a stabilizace sovětské moci v dané vnitřní a mezinárodní situaci. Tím byla determinována kontinuita a specifičnost.

⁴⁾ Marx, K., Engels, B.: Vybrané spisy sv. II, str. 18, Svoboda 1950.

Prvořadou otázkou se stala třídní organizace proletariátu, byť nepočteného, avšak přirozeně sjednoceného. Druhou jeho spojení s nejpočetnější (převážně negramotnou) složkou společnosti — s rozptýleným polo-proletariátem. Tvůrčí schopnosti ruského proletariátu našly řešení v sovětech. Teoretické zhodnocení jejich významu a úlohy v revoluci provedl V. I. Lenin.

Sověty se staly bezprostřední organizací proletariátu. Zahrnovaly v podstatě celou třídu. V jejich výstavbě se uplatnil výrobní, posléze výrobně územní princip. Základ byl v závodech, podnicích. „Vyšší“ sověty byly delegovány. Jako orgány třídního revolučního boje a nejširší třídní organizace představovaly sjednocení přímé a zastupitelské demokracie. Byly revolučně politickými samosprávnými orgány proletariátu, přestože se formovaly „ve výrobě“. Jako samosprávné neměly v zásadě „aparát“. Vše obstarávala třída a její sověty.

Mezi Únorem a Řínem se utvořily sověty zástupců vesnické chudiny, vojenských zástupců atd. Zároveň se sověty začaly organizovat vertikálně jednak podle hlediska sociálně třídního, jednak územního. Byl zvolen systém sjezdů delegátů sovětů, které položily základ k celoruské organizaci sovětů.

Sověty podstatně odformalizovaly demokracii. Členové sovětů a delegáti nadále pracovali ve svých výrobních obvodech. Byli pod průběžnou kontrolou třídy, která je neformálně volila, resp. odvolávala. Z druhé strany sověty byly (resp. musely být) s to povolát třídu a masy chudiny do akce a vést je v této akci.

V období občanské války se sovětská demokracie objektivizuje jako demokracie destrukce staré společnosti a starých poměrů a jako demokracie nové moci usilující o novou sovětskou společnost. Utváří se v podmínkách hospodářského rozvratu, občanské války a sociálně kulturního dědictví carismu. Revoluční masy bylo třeba orientovat na základní úkoly revoluce a na obranu revolučních vymožeností při maximálním využití jejich revolučního nadšení a aktivity. Pod vedením KSR(b), v jednotě s jejími revolučními záměry a sociálně politickými opatřeními, se zformovala demokracie revolučního činu a revoluční akce mas. Revoluční masy, v souladu s opatřeními sovětské moci (jednota spontaneity a uvědomělosti) samy plnily úkoly revoluce a bránily revoluční vymoženosti.

Demokracie masové revoluční akce neobyčejně uvolnila tvůrčí síly lidu. Rozvinula jeho schopnosti a vyzdvihla (dala vyniknout) z jeho řad přirozené vůdce, organizátory atd., zapálené pro věc revoluce. Vyškolila „armádu“ jeho mluvčích a představitelů. Položila základy nové, skutečně demokratické moci, která reálně demokraticky začala fungovat.

Podmínky, z nichž demokracie masové akce a masového činu vyrostla, ji současně limitovaly. V období relativního klidu, resp. po splnění úkolů

destrukce, se stalo naléhavým začlenit masu do „běžné“ správy a řízení konstrukce nové společnosti. To však naráželo na vzdělanostní bariéru, nedostatek zkušeností z demokratické správy a demokratických metod řízení atd. ze strany pracujících. Konečně ani sověty pro podobné úkoly nebyly „vybaveny“. Vystala nutnost „vypomoci“ si některými starými mechanismy a v různém rozsahu i starým personellem. Z druhé strany orientoval V. I. Lenin stranu na pozitivní transformaci demokracie masového činu v účast pracujících na správě a řízení státu a společnosti. Každý pracující měl být opět „vtažen“ do veřejné činnosti úměrně jeho připravenosti, schopnostem a zájmům. Tato účast se mu měla stát školou demokracie, přípravou pro demokratické rozhodování. Předpokladem úspěchu (v souladu s Leninovými závěry) bylo především důsledné uplatnění principu veřejnosti v činnosti orgánů sovětské moci a neformální veřejná kontrola jejich činnosti v demokratickém prostředí. Za druhé úzké spojení těchto orgánů s pracujícími, jejich přitažlivost pro pracující a „otevřenost“ pracujícím. V tomto smyslu měla být účast pracujících na správě a řízení zábranou byrokratismu, oddělení státní moci pracujícím; podmínkou socializace sovětské státní moci. V perspektivě měla přetvořit sovětskou moc ve správu pružnou, racionální a efektivní (a lacinou) v souladu s tím, jak se škola demokracie bude přeměňovat v reálnou demokracii pracujících. Jde zřejmě o jednu ze stránek leninské koncepce sovětské demokracie z údobí konstrukce nové společnosti. Stránku stále inspirující, o čemž svědčí proces přestavby sovětské demokracie v posledních letech.

7. Třebaže sověty byly původně budovány ve výrobním, resp. výrobně místním principu, nezaměřovaly se (kromě zajištění potřeb revoluce) na správu hospodářství. Jedním z prvních dekretů sovětské moci byl dekret o dělnické kontrole. Úkolem výborů dělnické kontroly bylo zajistit plynulost výroby, zejména materiálních potřeb sovětské moci, a uspokojování oficiálně uznaných požadavků pracujících. Sovětská moc nepřistoupila ihned k vyvlastnění (kromě monopolu zahraničního obchodu, opatření v peněžnictví).

Působnost výborů dělnické kontroly se vesměs neomezovala na kontrolu. Výbory postupně začaly spravovat podniky, rozhodovat ve výrobním procesu atd. To vše ústilo ve faktické vyvlastnění. Vyvlastňující dekrety sovětské moci „registrovaly“ skutečný stav. Výbory dělnické kontroly (z různých příčin) však nezvládly potřeby řízení výroby a ekonomických styků. Závody byly zavírány, opouštěny. Narušila se (až zrušila) původní ekonomická infrastruktura. Zajistit válečnou výrobu a zásobování armády nebylo možné „postaru“. Původní obnovu nebylo možno uskutečnit „zdola“. Proto se přešlo k zabezpečení výrobních úkolů, k obnově nezbytných

výrob, k zajištění zásobování, a to „shora“ a po „odborné linii“. Byl zaveden „válečný komunismus“ a „systém distribuce“ z nedostatku. Determinovanost válečného komunismu, systém centrálně řízené distribuce, organizování pracujících v družstva atd. nelze odvozovat pouze z občanské války. Svou roli sehrály další skutečnosti včetně ideových představ o „přímém“, „ne-zbožním“ přístupu ke komunismu. K řízení národního hospodářství byl vytvořen Gosplan a později národohospodářské rady (budování na principu „profesionality“).

Vše zmíněné ovlivnilo a modifikovalo jak demokracii masového činu a akce, tak zejména formující se účast pracujících na správě a řízení jako školu demokracie. Jejich těžiště se postupně situovalo do sféry účasti na realizaci usnesení a rozhodnutí. Neboť, jak konstatuje V. I. Lenin, „každá demokracie, jakož i vůbec každá politická nadstavba ... slouží koneckonců výrobě a je určována koneckonců výrobními vztahy dané společností“.⁵⁾

Specifickým projevem tvůrčí iniciativy pracujících, jistou obdobou demokracie masové akce, se staly „subotniki“. V. I. Lenin je hodnotil nejen jako projev nového poměru k práci, nýbrž i jako potencionální schopnost proletariátu spontánně řešit závažné hospodářské úkoly „vlastními silami“ (svépomocí). V uvedeném smyslu „subotniki“ v sobě obsahovaly potencionální prvek samosprávy proletariátu. Tento však nerozvinuly a za válečného komunismu atd. ani nemohly. Doplnovaly formující se hospodářský mechanismus a jím byly revolučně (jako i pozdější formy kolektivní iniciativy pracujících) modifikovány.

8. Koncept „ne-zbožního“ přístupu k nové společnosti (aplikovaného v podmínkách občanské války) „předběhla“ komunistická orientace sociálně ekonomickou realitu sovětského Ruska. Bylo nezbytné vrátit se ke skutečnosti. Zformovat podmínky pro novou ekonomickou politiku a důsledně ji prosadit (srov. projev V. I. Lenina na X. sjezdu KSR(b) a usnesení X. všeruské konference KSR(b)).

Domnívám se, že V. I. Lenin koncipoval NEP jako dlouhodobou etapu, v jejímž průběhu se mělo sovětské Rusko dostat na úroveň průmyslově vyspělých zemí. Tím měly být vytvořeny všestranné předpoklady přechodu do nižší fáze komunismu.

V usnesení X. všeruské konference KSR(b) se konstatuje: „Hlavní zákon nové ekonomické politiky je směna zboží.“⁶⁾ NEP byl převážně zbožním modelem (později systémem) přístupu k socialismu. V mnohém byl podmíněn historickou a současnou realitou Ruska.⁷⁾

⁵⁾ Lenin, V. I.: Spisy sv. 32, str. 78.

⁶⁾ KSSS v usnesení ..., díl I, Praha 1954, str. 496.

⁷⁾ Zbožní model se původně nevztahoval na vztahy mezi podniky zestátněného sektoru, pokud nemělo jít o podniky „smíšené“. Jeho uplatnění i zde nebylo perspektivně možné vyloučit.

Vyjdeme-li z výše uvedené Leninovy úvahy o vztahu demokracie a výroby, lze předpokládat, že by se NEP odzrcadlil v soustavě sovětské demokracie. V. I. Lenin podobnou modifikaci nevypracoval. Přesto v jeho projevech, dopisech apod. nalézáme mnohé závažné myšlenky, které jí nasvědčují.

Zbožní výrobu a směnu spojoval V. I. Lenin (v souladu s K. Marxem a B. Engelsem) se svobodou, rovností a bezpečností („vlastníků zboží“); v podmínkách NEPu určené sovětskou mocí a perspektivou komunismu. Dochází k procesu zrovnoprávnění pracujícího rolnictva s proletariátem. K respektování svobody rolnictva při jeho sociálně ekonomickém sdružování na demokratických principech. (Volba předsedy a vedení původních družstev z více kandidátů byla spíše samozřejmostí.) Utváří se demokratické sociálně politické prostředí jako prostor pro účinnou kritiku nešvarů a pro veřejnou kontrolu činnosti orgánů sovětské moci. Převážně šlo o rozvoj „mimostátní“ demokracie jako podmínky skutečně demokratického fungování sovětské moci s „dopadem“ na tuto moc. Zástupce do místních sovětů skutečně vybírali voliči, zástupce zpravidla volili z více kandidátů a vůči zvolenému se neformálně uplatňoval imperativní mandát. Obdobu nalézáme i v systému delegací.

Druhou stránkou zmíněného procesu bylo soustředěné úsilí o bezpečnost (a právní jistotu). Měla být zajištěna základními kodexy a dalším zákonodárstvím. Citovaná X. všeruská konference KSR(b) zdůraznila „nedotknutelnost“ osobnosti, majetku atd.; položila důraz na veřejný pořádek, boj proti banditismu, kriminalitě a anarchismu. Zárukou bezpečnosti měla být, v pojetí V. I. Lenina, sovětská prokuratura, koncepce a praxe komplexní prevence, obsahová jednota v činnosti sovětské prokuratury a soudní kontrola nad rozhodnutími sovětských orgánů (srov. O „dvoji“ podřízenosti a zákonnosti). Milice, prokuratura a soudy měly úzce spolupracovat s pracujícími v boji proti sociálním jevům. Členové strany měli jít příkladem. při provinění měli být přísně potrestáni. Formuje se jeden ze základních principů socialismu: demokratismus života strany je základní zárukou demokratismu života společnosti; zákonnost v jednání straníků základním předpokladem zákonnosti ve společnosti.

Vývoj demokratismu v prvních letech NEPu evolučně naplňoval základní principy demokracie profilované mocí proletariátu ve svazku s pracujícím rolnictvem. Rozvíjet školu demokracie k prvním výhonkům vlastního rozhodování státních a veřejných záležitostí proletariátem a pracujícím rolnictvem. Dál v tomto principu zřejmě ještě jít nemohl. Je to patrné z diskuse v odborech o tzv. „výrobní demokracii“ proponované Bucharinem a Trockým. V. I. Lenin myšlenku „výrobní demokracie“ odmítl v zásadě ze dvou důvodů. Setrval na praxi Pařížské komuny o metodickém, nikoli strukturně organizačním oddělení politické a občanské

společnosti, na představě jednoty demokracie formou i obsahem. Sledoval perspektivu samosprávy v návaznosti na sověty. Na samosprávu však stávající proletariát, který prošel v průběhu občanské války hlubokými sociálními proměnami, nebyl jako celek „připraven“. Přesto její případné zárodky (viz výše) vysoce hodnotil a doporučoval je rozvíjet a pěstovat v transformující se demokracii masové revoluční akce, v demokracii „konstruktivního činu“.

9. Formování sovětské demokracie, jak nejednou zdůraznil V. I. Lenin, bylo v mnohém specifické. Specifickým se však postupně naplňovaly podstatné a principiální znaky demokracie nového typu. Dělo se tak v nových podmínkách imperialismu a vítězství proletariátu v jedné zemi, který nejen vymoženosti revoluce uhájil, nýbrž je rozvinul v novou společnost. Tím je leninská a říjnová koncepce socialistické demokracie stále inspirující. Dostává se do centra pozornosti zvláště dnes, v době základní přestavby socialistického hospodářského mechanismu, jemuž musí demokratismus společnosti, státu a řízení odpovídat. A nejen to. Musí progresívně působit na ekonomiku, „pohánět její přeměnu“⁸⁾, naplňovat původní Marxovu tezi o proletářské demokracii jako „akomodaci politického a nepolitického státu“.

⁸⁾ Lenin, V. I.: Spisy sv. 25, str. 465.